

EGYETEMI ÉS FŐISKOLAI HALLGATÓK ELHELVEZKEDÉSI MOTIVÁCIÓI

PÉLDÁUL: „A MAGYARORSZÁGI EGYETEMEK és főiskolák nem veszik figyelembe a munkaerőpiaci trendeket, nem elég gyakorlatorientált a képzésük.” Vagy: „A fiatalok divatszakokra jelentkeznek, ahelyett, hogy piacképes, keresett képzéseket választanának.”

Ismerős megállapítások ezek manapság mind felsőoktatás-kutatók, mind pedig szakértők, kutatók, elemzők részéről. Új típusú helyzetértékelésnek természetesen nem tekinthetjük őket, mint ahogy azt sem mondhatjuk, hogy a képzés és a munkaerőpiac közötti asszimetria problémájának felvetése korábban hiányzott volna akár a hazai, akár a nemzetközi felsőoktatás-kutatások, felsőoktatási szakmai diskurzusok köréből (az állítások relevanciájának kérdését a tanulmány későbbi részében érintjük). A képzés és a munkaerőpiac kapcsolata fontosságának hangsúlyozása, a két, eltérő logika alapján működő és egymás igényeire nem elég反映了 szférának, és az ebből adódó működési problémáknak a részletes tematizálása a kilencvenes években került a nyugat-európai és egyesült államokbeli felsőoktatási viták homlokterébe.¹ Ezzel szoros összefüggésben a diplomások pályakövetése, az egyes végzettségek piacképességének vizsgálata is egyre fontosabb szerepet kapott az oktatási szféra hatékonyságának elemzésére irányuló kutatásokban. A meghatározó magyarországi szakmai műhelyek által folytatott kutatások nem sokkal lemaradva követték ezt a trendet, s erre a rendszerváltással bekövetkező gazdasági átalakulás és az azt követően rohamléptekkel beinduló felsőoktatási expanzió okozta megváltozott felsőoktatási környezet is komoly inspirációs erővel hatott.² Az utóbbi években pedig már a hivatalos oktatáspolitika szintjére emelkedett az az elvárás, hogy a hazai egyetemek, főiskolák egyrészt minél erőteljesebb kapcsolatot ápoljanak a munkaerőpiac szereplőivel, másrészt rendszeresen kövessék nyomon az intézményükben diplomát szerzettek munkaerőpiaci életútját, részletesen ele-

¹ Lásd erről részletesen: The European House of Education (1999) *Education and Economy – a new Partnership*. Bonn. és Diana G. Oblinger & Anna-Lee Verville (1998) *What Business Wants from Higher Education?* American Council on Education, The Oryx Press Phoenix, Arizona, USA.

² A legjelentősebb hazai pályakövetéses vizsgálatok között kell megemlíteni az Oktatási Minisztérium megbízásából lefolytatott *Fiatl Diplomások Munkaerő-piaci Életpálya Vizsgálata (FIDÉV)* című, 2000–2004 között zajló kérdőíves kutatást, amelyet az akkor Budapesti Közgazdaság tudományi Egyetem Emberi Erőforrás Tanszéke koordinált; a Ph.D. életpálya kutatást, amely szintén longitudinális kérdőíves, illetve mélyinterjús vizsgálatból állt 2000–2007 között (az Universitas Press Felsőoktatás-kutató Műhely, a JELTÁRS Jelenkor Társadalomkutató Műhely és a Doktoranduszok Országos Szövetsége közös vizsgálata). Ezenkívül a Központi Statisztikai Hivatal és az Állami Foglalkoztatási Szolgálat kötelező adatszolgáltatáson alapuló és kiegészítő empirikus adatfelvételei tartalmaznak hasznos adatokat a diplomások elhelyezkedésének főbb tendenciáiról. Lásd részletesen: Horváth Dániel (2008) Hazai gyakorlatok a diplomás pályakövetésben. In: *Diplomás pályakövetés – Hazai és nemzetközi tendenciák.* (eds) Fábri I., Horváth T., Kiss L. & Nyerges A. Budapest, Educatio Társadalmi Szolgáltató Kht. pp. 9–51.

mezzék az elhelyezkedés során szerzett tapasztalataikat, felhasználva ezen információkat képzéseik fejlesztésekor, illetve általában a képzési kínálatuk kialakításakor. Fontos felhívni a figyelmet továbbá arra, hogy a 2005. évi CXXXIX. Törvény a felsőoktatásról kötelezővé teszi az intézményi pályakövetést minden hazai egyetem és főiskola számára.

A 2008-ban elindított központi diplomás pályakövetési programot (DPR) is a fenti megfontolások hívták életre. Jelen elemzés e többelemű kutatási programnak az első jelentősebb adatgyűjtésére, a hallgatók körében végzett kérdőíves vizsgálat eredményeire fókuszál, azon megfontolásra alapozva, miszerint a végzettek munkaerőpiaci életútjának értelmezésekor fontos szerepet kell tulajdonítanunk az elvárások és a megvalósuló karrierút közötti viszonyrendszernek. A tanulmány a hazai egyetemisták elhelyezkedési terveinek jellemzőit és összefüggéseit elemzi. Arra keressük a választ, hogy az egyes képzésterületek hallgatói milyen várakozásokkal tekintenek a diploma megszerzési utáni időszakra: a szakterületükön kívánnak-e maradni vagy „pályaelhagyók” lesznek, illetve ezzel összefüggésben hogyan látják érvényesülési esélyeiket a munkaerőpiacra. Hipotézisünk szerint elsősorban szakterületi sajátosságok befolyásolják elhelyezkedési motivációikat, így lényeges különbségek mutathatók majd ki a különböző szakokon és képzésterületeken tanulók között. Mivel azonban a hallgatói karriertervek elemzésekor nem hagyhatjuk figyelmen kívül a korábbi pályaválasztási döntéseket, ezért először röviden áttekintjük a legutóbbi évek szakos és képzésterületi jelentkezési statisztikáit is.

Szakterületi preferenciák a felsőoktatási jelentkezésekben

A felsőoktatási jelentkezési statisztikák adatainak részletes elemzése azt mutatja, hogy az egyetemekre, főiskolákra bekerült hallgatók szakterületi preferenciái a hallgatók nagy része esetében nem kényszerválasztásokon alapulnak. Ezt egyszerűen a hallgatók intézmény- és szakválasztási motivációira vonatkozó kutatási eredmények,³ másrészt a felvételik eredményességi statisztikái támasztják alá. A hallgatók nagy része az első helyen megjelölt helyre nyert felvételt, és aki második vagy sokadik helyre, azoknál is a szak (de legalább a képzésterület) megegyezik az első helyen megjelölttel, és csak az intézmény vagy kar különbözik. A szakmai kötődésen kívül mindenellett jelentős a hallgatók intézményi kötődése is.⁴ Vessünk egy pillantást az idei, 2010. évi legfrissebb jelentkezési statisztikára (1. táblázat)!

³ A hallgatói vizsgálatok eredményei szerint a szakválasztásnál a szakmai érdeklődés volt szinte minden esetben a meghatározó szempont, és csak az adott szakot oktató intézmények közötti választás esetében – nyilvánvalóan az olykor lényegesen eltérő bekerülési esélyek miatt is – mutatható ki olyan szempontoknak a mérlegelése, mint pl. a középiskolai eredmények vagy éppen a lakóhelyi közelség. Fábri György & Roberts Éva (eds) (2004) *Egyetemek mérlegen*. Budapest, Educatio Társadalmi Szolgáltató Kht. – Országos Felsőoktatási Felvételi Iroda. pp. 40–51.

⁴ A Felsőrangos egyik fontos eleme az intézményi kötődés mérése, amely gyakran még az adott egyetem, főiskola oktatási színvonalával vagy egyéb szolgáltatásival való elégedetlenséget is felülírja: intézményenként és karonként a válaszadók minimum több mint kétharmada ugyanazt a kart és szakot választaná, ha ismét döntenie kellene a továbbtanulásról. Fábri György & Torda Júlia (eds) (2005) *Felsőrangos 2006*. Országos Felsőoktatási Információs Központ.

1. táblázat: Jelentkezők száma az egyes képzési területeken*

Képzési terület	Jelentkezők száma (fő)	A képzésterület két legnépszerűbb szakja és azok helyezése
1. gazdaság tudományok	16 381 ↓	turizmus-vendéglátás (1.)
2. műszaki	11 717 ↓	gépész-mérnöki (6.)
3. bölcsészettudomány	8 611 ↓	pszichológia (11.)
4. társadalomtudomány	6 138 ↓	kommunikáció (8.)
5. jogi és igazgatási	6 067 ↑	jogász (3.)
6. orvos- és egészségtudomány	5 798 ↑	általános orvos (9.)
7. informatika	4 947 ↓	mérnök informatikus (4.)
8. művészet	4 756 ↑	színművész (27.)
9. agrár	3 516 ↑	gazdasági és vidékfejlesztési agrármérnöki (45.)
10. természettudomány	3 208 ↑	biológia (28.)
11. pedagógusképzés	3 003 ↑	óvodapedagógus (18.)
12. sporttudomány	2 081 ↑	testnevelő-edző (23.)
13. nemzetvédelmi és katonai	748 ↑	katonai vezető (55.)
14. művészeti közvetítés	701 ↑	képi ábrázolás (84.)

* A nappali munkarendes alap-vagy osztatlan képzésre jelentkezőket figyelembe véve – az első helyre beadott jelentkezési lapok alapján, 2010. év, normál eljárás.

Forrás: Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. – Országos Felsőoktatási Információs Központ. A táblázatban szereplő adatok a jelentkezési lapok 95 százalékos feldolgozottságát mutatják.

Az utóbbi évtized a képzési területek népszerűségében nem hozott érdemi változást. Kiseb-nagyobb ingadozások megfigyelhetők, de ezek nem tendenciaszerűek.⁵ A hivatalos statisztikák alapjául szolgáló első helyes jelentkezések szerint az utóbbi években a képzésterületek sorrendje ugyanaz. A három legnépszerűbbnek számító területhez, a gazdaság tudományhoz, a műszakihoz és a bölcsészettudományhoz tartozó szakok teszik ki az összes első helyes jelentkezés közel felét (2010-ben 47 százalékát). A felvett hallgatók képzési területi megoszlása a jelentkezési mutatóktól azonban évek óta nemileg eltér. Az oktatáspolitikai prioritásoknak megfelelően valamelyest magasabb arányokkal találkozunk a műszaki, az informatikai és természettudományi szakokon. Mindezek a tendenciák, mind a jelentkezési népszerűség, mind az oktatáspolitikai prioritások esetében többé-kevésbé illeszkednek a nemzetközi trendekhez.

Szakterületi motivációk és „pályaelhagyás”

A képzés és a munkaerőpiac kapcsolatával foglalkozó vizsgálatok jelentős része a végzettséggel nem megegyező szakterületen történő elhelyezkedések arányát,

⁵ Fábri István (2009) A hazai felsőoktatás legnépszerűbb szakjai 2009-ben. *Felsőoktatási Műhely*, No. 1:59–72.

vagyis a „pályaelhagyás” nagyságát a felsőoktatási képzési struktúra egyfajta működési mérőszámának tekinti: minél nagyobb a pályaelhagyók aránya egy szakon, képzésterületen, annál kevésbé „piacképesebb” képzésről van szó, illetve annál komolyabb a munkaerőpiac és a felsőoktatási képzés közötti ellentmondás. Úgy véljük azonban, ez a megközelítés több szempontból sincs tekintettel a felsőoktatás és a gazdaság terén az utóbbi évtizedekben lezajlott alapvető változásokra. A felsőoktatási expanzió egyik fontos, kísérő eleme ugyanis, hogy a gazdaság dinamikus átalakulásával és folyamatos szerkezetváltozásával összefüggésben egyre nagyobb azoknak a végzettségeknek, diplomáknak az aránya, amelyek nem feleltethetőek meg egyértelműen meghatározott foglalkozási pozícióknak, tevékenységeknek. Vagyis csökken azoknak a szakoknak az aránya, amelyek elvégzése nagyrészt jól körülírható elhelyezkedési irányokat, a foglalkoztatási piac által kínált tipikus karrier utak lehetőségét hordozzák magukban – mint ahogy ez még mindig jellemző olyan hagyományos végzettségek, mint az orvosi, a jogi vagy több mérnöki diploma esetében (bár már ez utóbbiaknál is egyre kevésbé). Sót, mint ezt számos hazai kutatás is kimutatta, az ezen tendenciákkal való számvetés jellemzi egy idő óta már a közoktatásban résztvevő diákok és szüleik intézményválasztását.⁶ Érdemes utalni továbbá a felsőfokú képzés során megszerezhető szakterületi tudás mellett azokra a szakmai és egyéb általános kompetenciára, amelyeknek egyre nagyobb szerepe van az érvényesülésben. Nem véletlen, hogy a munkaerőpiaci elhelyezkedés vizsgálatakor újabban számos nemzetközi kutatás különös hangsúlyt fektet az egyes felsőoktatási képzéseket jellemző kompetencia kimenetekre.⁷

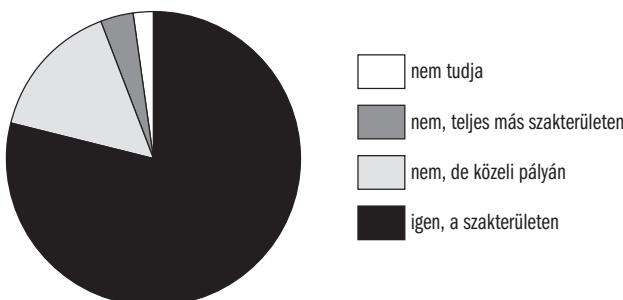
Kutatásunk során először megkérdeztük az egyetemi és főiskolai hallgatókat, hogy a diploma megszerzése után azon a szakterületen akarnak-e elhelyezkedni, amelyen jelenleg tanulnak, vagy más szakterület iránt orientálódnak. Felkínáltunk ugyanakkor egy „köztes” válaszlehetőséget is, amely a szakterülethez közel pályát jelentette. A válaszok megoszlásából látható, hogy a hallgatók közel egyötöde nem a szűken vett szakterületén akar elhelyezkedni (1. ábra). Az is figyelemreméltó ugyanakkor, hogy utóbbiak között lényegesen kevesebben vannak azok (a teljes minta minden össze néhány százaléka), akik munkaerőpiaci motivációjukban már teljes mértékben eltávolodtak eredeti pályaválasztásuktól. Véleményünk szerint minden össze az utóbbiakat lehet csak, szigorú értelemben véve, a pályaelhagyást már hallgatói éveik alatt is tervező válaszadóknak tekinteni. Igaz, ha évfolyamonkénti bontásban nézzük az adatokat, akkor azt találjuk, hogy az évek előrehaladtával valamelyest csökken a szűken vett szakterületen maradni szándékozók aránya, de a végzéshoz közeledve ez utóbbiak többsége is csak a szakmai határterületekre tervez „átvándorolni”, az egyértelmű pályaelhagyók aránya szignifikánsan nem növekszik (a végzősöknél is csak 5 százalék körüli).

⁶ Mártonfi György (1998) Pályaválasztás és a munkaerőpiac. *Educatio*, No. 3. pp. 454–469.

⁷ Lásd erre vonatkozóan pl. a Tuning projekt nevű európai kezdeményezést. *Tuning project (2007)*

Introduction to Tuning. http://tuning.unideusto.org/tuningeu/images/stories/template/General_Brochure_final_version.pdf, 2008. 02. 26.

1. ábra: A diploma megszerzése után azon a szakterületen akar-e dolgozni, amin jelenleg tanul?

N=7 825

Forrás: Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. – OFIK, DPR hallgatói motivációs vizsgálat, 2009.

Ezek a kutatási eredmények természetesen nem értelmezhetők tényleges foglalkoztatási adatokként. Fontos jelzésül szolgálnak ugyanakkor a hallgatók munkaerőpiaci percepcióira vonatkozóan, s egyúttal közvetve visszaigazolják a korábbi továbbtanulási-pályaválasztási döntéseket, amelyekben – sok más tényezővel, mint pl. a várható egzisztenciális előnyökkel vagy éppen a középiskolai tanulmányi eredménykből adódó lehetőségekkel szemben – elsősorban a szakmai érdeklődés volt a meghatározó. A szakterületen való, a végzés utáni egy-két éven belüli elhelyezkedési esélyek megítélésében is nagyrészt optimistáknak bizonyultak a fiatalok.

Az elhelyezkedési motivációk irányára vonatkozó válaszok ábrázolásával azonban semmiképp sem akarjuk leegyszerűsíteni az egyre bonyolultabbá váló, és egyre kevésbé „lineáris” hallgatói életutat. A képzési időszak ugyanis a hallgatók folyamatosan növekvő hányadánál számos olyan pályaorientációs vonatkozású elemet tartalmaz, amely a szakmai életút hármas osztatú (szakválasztás-képzés-végzés utáni elhelyezkedés) egyes periódusait jelentősen árnyalhatja. Erre utalnak a válaszadók többségének azon vélekedései is, miszerint a szakterületen való elhelyezkedéshez valamilyen szintű továbbképzésre mindenkorábban szükségük lenne. A hallgatók elhelyezkedési motivációi már a tanulmányi éveik alatt összekapcsolódnak egy olyan tanulási stratégiával, amely az egyre rugalmasabb élettervezés részeként újabb képzésekben való részvételt jelent.⁸ Természetesen számos összefüggésben lehet elemezni ezt a folyamatot: lifelong learning, az ifjúsági életszakasz meghosszabbodása,⁹ a bolognai átalakulás részeként a háromszintű képzés megjelenése stb.

Mind a felsőoktatási képzési kínálat és szerkezet, mind a munkaerőpiac azonban sokkal differenciáltabb annál, mint hogy egy „általános” helyzetkép felvázolásával megelégedhessünk. Azon feltevésünket, miszerint a hallgatók munkaerőpiaci várákozásai, karrierstratégiai, át- és továbbképzési tervei képzésterületenként eltérő tendenciákat mutatnak majd, a kutatási eredmények visszaigazolták. Az alábbi táblázat

⁸ Veroszta tanulmányában a hallgatók tanulási stratégiáinak tipizálásához nem csak a Clark által használt horizontális-vertikális fogalomkört használja, hanem kiegészíti azt a „munkaerőpiaci érintettséget tételező” képzési tervekkel is. Veroszta Zsuzsa (2009) A hallgatói tanulási stratégiák sokfélesége. *Felsőoktatási Műhely*, No. 3. pp. 27–60.

⁹ Gábor Kálmán (2002) A magyar fiatalok és az iskolai ifjúsági korszak. Túl renden és osztályon? In: Szabó A., Bauer B. & Laki L.: *Ifjúság 2000 – Tanulmányok I.* Budapest, Nemzeti Ifjúságkutató Intézet. pp. 23–41.

lázat jól mutatja, hogy a megkérdezett hallgatók képzésterületenként eltérő irányú motivációkkal rendelkeznek, amiben nyilván fontos szerepet játszik az adott szakterület sajátosságaival és elhelyezkedési perspektíváival már a hallgatói évek alatt történő folyamatos számvetés (2. táblázat).

2. táblázat: A diploma megszerzése után azon a szakterületen akar-e dolgozni, amin jelenleg tanul? (képzésterületi megoszlás)

Képzési terület	Igen, azon a szakterületen	Nem, de a szakterülethez közelí pályán	Nem, teljesen más szakterületen	Összesen
Agrár	494 88,7%	50 9,0%	13 2,3%	557 fő 100,0%
Bölcsészettudomány	793 71,2%	234 21,0%	87 7,8%	1114 fő 100,0%
Gazdaság tudományok	906 72,6%	299 24,0%	43 3,4%	1248 fő 100,0%
Informatika	514 87,3%	61 10,4%	14 2,4%	589 fő 100,0%
Jogi és igazgatási	406 82,4%	80 16,2%	7 1,4%	493 fő 100,0%
Műszaki	1286 87,4%	161 10,9%	24 1,6%	1471 fő 100,0%
Művészeti	277 93,3%	18 6,1%	2 .7%	297 fő 100,0%
Művészettelközvetítés	51 60,7%	28 33,3%	5 6,0%	84 fő 100,0%
Nemzetvédelmi és katonai	66 67,3%	25 25,5%	7 7,1%	98 fő 100,0%
Orvos- és egészségtudomány	461 91,5%	24 4,8%	19 3,8%	504 fő 100,0%
Pedagógusképzés	131 68,9%	42 22,1%	17 8,9%	190 fő 100,0%
Sporttudomány	87 87,0%	5 5,0%	8 8,0%	100 fő 100,0%
Társadalomtudomány	258 67,0%	96 24,9%	31 8,1%	385 fő 100,0%
Természettudomány	461 84,9%	60 11,0%	22 4,1%	543 fő 100,0%
Összesen	6191 80,7%	1183 15,4%	299 3,9%	7673 fő 100,0%

Forrás: Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. – OFIK, DPR hallgatói motivációs vizsgálat, 2009.

A szakterülettől történő részbeni eltávolodás mértéke, illetve az ennek mentén megmutatkozó különbségek a képzési területek többsége esetében nem okozott meglepést. A gazdaság tudományok, a társadalomtudomány, a bölcsészettudomány, a művészettelközvetítés esetében az átlagosnál érezhetően alacsonyabb azok aránya, akik szűken vett szakmájukban kívánnak majd elhelyezkedni, ám még itt is a több-

ség (60–70 százalék) ebbe a körbe tartozik. Ezzel szemben nagyon magas az aránya (87–91 százalék) a választott szakterületükhez elkötelezetteknek az orvosi, a művészeti, a műszaki, az informatikai és az agrár szakokon. Figyelemreméltó eredménye kutatásunknak azonban, hogy minden területen 10 százalék alatt marad a más szakterületen elhelyezkedni szándékozók – vagy más megfogalmazásban: a teljes pályaelhagyást tervezők – aránya. A szakterülettől való eltávolodás és a szüken vett szakterületen maradás mellett a „köztes” típust választók esetében értelmezésünk szerint nem arról van szó, hogy egyes képzési területeken a hallgatók bizonyos hányada a megszerződő diploma „piacképességét” mérlegelve más területen akar boldogulni, hanem arról, hogy valójában a szakterület maga nem kínál egyértelmű foglalkozási tevékenységeket. Más megközelítésben úgy is fogalmazhatunk, hogy egyes területeken a munkaerőpiaci szféra állandó átalakulása és dinamikus fejlődése-diverzifikálódása soktípusú tevékenység, s így ezzel változatos és előre nehezen tervezhető szakmai karrierutak lehetőségét rejtő magában.

Elhelyezkedési várakozások

Az elhelyezkedési tervekben tetten érhető, már a képzés évei alatt megtörtént eltávolodás a szakterülettől nyilván számos okból bekövetkezhet. A „pályaelhagyás”-t tervező hallgatók válaszai alapján ebben szerepet játszhat a szakmai érdeklődés megváltozása éppúgy, mint a jobb karrierépítési vagy éppen egzisztenciális lehetőségeket kínáló pályák iránti vonzerő. Ennek részletes elemzésére azonban itt most nem térünk ki. Vizsgáljuk meg inkább röviden, vajon az elhelyezkedési motivációk összefüggnek-e az adott szakterület által kínált elhelyezkedési lehetőségekkel! Vajon a szakma, a hivatás iránti elkötelezettség nem abból is adódik, hogy a hallgatók komoly perspektívákat látnak anyagi és egzisztenciális szempontból saját szakterületükön?

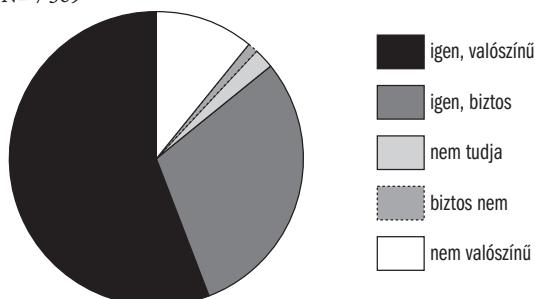
A hallgatók egy kisebb csoportja, valamivel több, mint negyede (29,9 százalék) tekint maximális optimizmussal munkaerőpiaci kilátásaira. A válaszadók több mint fele (55,7 százalék) is bizakodó, hiszen úgy véli, a diploma megszerzése után valószínűleg majd a neki megfelelő munkakörben tud elhelyezkedni, ám ők már közel sem biztosak ebben. Mivel a kifejezetten pessimisták tábora csak durván minden tízedik megkérdezett alkotja, így összességeben azt mondhatjuk, hogy a szakterületen való elhelyezkedési hajlandóság általában bizakodó munkaerőpiaci várakozásokkal társul (2. ábra). Nem tekinthetünk el ugyanakkor attól a körülménytől sem, hogy az adatfelvétel már jóval a világgazdasági válság kirobbanása utáni időszakban történt. A megegyező módszertan alapján lebonyolított, többször megismételt hallgatói vizsgálat lehetőséget ad arra, hogy az aktuális gazdasági helyzet figyelembevételével összehasonlíttassuk a hallgatók elhelyezkedési kilátásainak változása között. 2006-ban, vagyis a válság előtt is megkérdeztük a hallgatókat arról, hogy milyenek látják az elhelyezkedési esélyeiket a végzés után, egy-két éven belül. Nos, szinte teljesen megegyező válaszadási arányokat kaptunk mindenkorral adatfelvétel során. A három évvel korábbi hallgatói adatfelvétel alkalmával a leendő diplomások döntő többsége

(83,9 százalék) vélte úgy, hogy jó esélye van arra, hogy a végzés után 1–2 éven belül a szakterületén, számára megfelelő munkakörben tud majd elhelyezkedni, és minden össze 13,7 százalék volt azok aránya, akik pessimistának bizonultak e téren. Az elsőre mindenki meglepőnek tűnő eredmények mögött a gazdasági válság elsődleges percepciói, a „válság” megítélésével kapcsolatos elvárásoknak (vagy feltételezett elvárásoknak) való megfelelés érhető tetten, mintsem annak tényleges hatása az elhelyezkedési esélyek megítélésére. Ezek a kutatási eredmények megerősítik a diplomászerzés várható előnyeire való rákérdezés során nyert tapasztalatainkat, miszerint általában a magas iskolai végzettséghez kifejezetten kedvező munkaerőpiaci kilátásokat fűznek a hallgatók. Ezen várakozások megalapozottságát az utóbbi évtized hivatalos statisztikai adatai (pl. a diplomások körében tapasztalható kis munkanélküliségi arány) és pályakövetéses vizsgálatok azon eredményei is megerősítik, miszerint folyamatosan nő a felsőfokú végzettséget igénylő szakmák köre.¹⁰

2. ábra: Mennyire valószínű, hogy a végzés után 1–2 éven belül a szakterületeeden, az általad megfelelőnek tartott munkakörben tudsz majd elhelyezkedni? (azok körében, akik nem terveznek pályaelhagyást)

N=7 369

Forrás: Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. – OFIK, Diplomás pályakövetés 2009, Hallgatói vizsgálat, 2009.

Ha az elhelyezkedési várakozásokat képzési területek vonatkozásában is megvizsgáljuk, akkor ugyan szembetűnő különbségeket találunk néhány terület javára, ám mindenütt abszolút többségen vannak az optimista kilátásokról beszámoló hallgatók (3. táblázat). Összességében kifejezetten pozitívan vélekednek az agrártudományi, a jogi, a gazdasági, az informatikai, a műszaki szakon tanulók; igazán számottevő arányban (47,2 százalék) pedig csak a művészeti közvetítő szakosok látták borúlátónan a jövőjüket, bár nem jelentéktelen a pedagógus és a bölcsészettudományi szakos hallgatók között sem azok aránya (25–30 százalék), akik szerint nem valószínű, hogy a végzés után rövid időn belül megfelelő álláshoz jutnának a szakterületen.

Az, hogy a gazdasági válság sem érezte hatását a fiatalok munkaerőpiaci kilátásában, összecseng azokkal a tapasztalatokkal, miszerint az utóbbi években már a felsőoktatási jelentkezések szakos preferenciáit sem befolyásolják rövid távon ak-

¹⁰ Galasi Péter (2002) Fiatal diplomások a munkaerőpiacra a tömegesedés időszakában. *Educatio*, No. 2. pp. 227–236.

tuális társadalmi és munkaerőpiaci jelenségek, hanem hatásuk hosszú távon épül csak be a továbbtanulási szándékokba.¹¹

3. táblázat: Mennyire valószínű, hogy a végzés után 1-2 éven belül a szakterületeden, az általad megfelelőnek tartott munkakörben tudsz majd elhelyezkedni? (képzésterületi megoszlás)

Képzési terület	Igen, biztosan	Valószínű	Nem valószínű	Biztos nem	Összesen
Agrár	162 30,9%	293 55,8%	63 12,0%	7 1,3%	525 fő 100,0%
Bölcsészettudomány	167 16,5%	573 56,6%	252 24,9%	21 2,1%	1013 fő 100,0%
Gazdaság tudományok	276 23,5%	784 66,8%	102 8,7%	12 1,0%	1174 fő 100,0%
Informatika	301 53,0%	243 42,8%	24 4,2%	0 0,0%	568 fő 100,0%
Jogi és igazgatási	142 29,4%	295 61,1%	44 9,1%	2 0,4%	483 fő 100,0%
Műszaki	613 43,2%	722 50,9%	68 4,8%	16 1,1%	1419 fő 100,0%
Művészet	53 19,3%	180 65,5%	40 14,5%	2 0,7%	275 fő 100,0%
Művészeti közvetítés	9 12,5%	29 40,3%	27 37,5%	7 9,7%	72 fő 100,0%
Nemzetvédelmi és katonai	56 61,5%	34 37,4%	1 1,1%	0 0,0%	91 fő 100,0%
Orvos- és egészségtudomány	206 42,7%	249 51,6%	27 5,6%	1 0,2%	483 fő 100,0%
Pedagógusképzés	17 10,1%	102 60,4%	48 28,4%	2 1,2%	169 fő 100,0%
Sporttudomány	12 13,0%	76 82,6%	4 4,3%	0 0,0%	92 fő 100,0%
Társadalomtudomány	85 24,9%	203 59,4%	46 13,5%	8 2,3%	342 fő 100,0%
Természettudomány	107 21,2%	327 64,9%	61 12,1%	9 1,8%	504 fő 100,0%
Összesen	2206 30,6%	4110 57,0%	807 11,2%	87 1,2%	7210 fő 100,0%

Forrás: Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. – OFIK, DPR hallgatói motivációs vizsgálat, 2009.

A fentebb röviden felvillantott kutatási eredményekkel csak jelzésszerűen kívántuk érzékeltetni a felsőoktatásban résztvevő fiatalok elhelyezkedési terveit és munkaerőpiaci várakozásait. Terjedelmi okokból nem volt módunk átfogóan megvizsgálni a teljes motivációs sor minden időben, minden logikai értelemben egymásra következő fázisait. További elemzés tárgyát kell, hogy képezze azoknak a szocio-demográfiai tényezőknek a vizsgálata, amelyek feltételezésünk szerint befolyásolhatják az egyete-

mi hallgatók szakmai karrierterveit. Ezek közül is egyrészt a kulturális háttér, a szülelők iskolai végzettségének bevonása látszik szükségesnek, hiszen az erre vonatkozó hazai szociológiai szakirodalomból¹² egy ideje ismerhetjük azt a jelenséget, miszerint a felsőoktatásba bejutók szak- és intézményválasztási preferenciáit, illetve esélyeit és – előzetes hipotézisünk szerint – ebből fakadóan későbbi kilátásait, elhelyezkedési motivációt jelentősen meghatározhatják a jövedelmi és anyagi helyzet mellett a családi háttér olyan összetevői, mint a szülők foglalkozási pozíciója és képzettsége. Másrészről további tanulságul szolgálhatnak a hallgatók lakóhelyi különbségeire is kiterjedő elemzések, amelyek sajátos módon szövik át a hazai felsőoktatási területi struktúrájából is adódó intézményválasztási- és kínálati adottságokat.¹³

Végül a fenti, képzési területek szerinti adatsorok relevanciának kérdése megköveteli egy általános megjegyzést. A hazai hallgatói vizsgálatok között szinte egyedülálló mintanagyság ellenére, szintén terjedelmi okokból, nem volt módunk a szakos szintű összehasonlításokra. Úgy véljük azonban, hogy minden hasonló tárgyú kutatásnak számot kell vetnie azzal, hogy a pályakövetés valódi relevanciája a szakok szintjén mutatkozhat meg. Így ha a minta nem teszi lehetővé statisztikai szempontból megbízható következetet levonását az egyes szakokra vonatkozóan, akkor ezt a képzési területekre, képzési ágakra, illetve szakcsoportokra vonatkozó megállapításoknál hangsúlyosan figyelembe kell venni. A hivatalos képzési területi besorolások mind a képzés jellegét, mind a végzettségekhez kötődő jellemző karrier utakat tekintve igen heterogén szakstruktúrát eredményeznek, amelyeken belül igaz ugyan, hogy a képzési ágak már jóval homogénebb csoportosítást jelentenek, ám gyakran még ez utóbbiak sem alkalmasak megragadni az elhelyezkedés szakspecifikus összefüggéseit. A hivatalos képzési területi besorolások módosulása pedig olykor még rövidebb távú trendek felvázolását is megnehezíti – gondoljunk csak az évek óta egyik legnépszerűbb hazai képzés, a kommunikáció szak átsorolására a bölcsészettudomány képzésterületből a társadalomtudományba, vagy a nem is olyan rég még a műszakihoz sorolt informatikai szakok önálló képzésterületté minősítésére. És akkor még nem is beszéltünk a szakok besorolása kapcsán a szakcsoportokról a képzési területekre történő átállásról, ami szintén rendkívül megnehezíti nem csak az időbeli összehasonlításokat, de az ugyanabban az időben a munkaerőpiacra kilépő, hagyományos és bolognai képzésben diplomát szerzők munkaerőpiaci pozíciójának az összevétét, a hallgatók esetében pedig az elhelyezkedési motivációkra vonatkozó különbözőségek kimutatását. Így vizsgálatunk következő lépése mindenekelőtt az egyes szakokra vonatkozó eredmények elemzése kell, hogy legyen.

FÁBRI ISTVÁN

12 Lásd erre vonatkozóan például Róbert Péter és Gábor Kálmán korábbi kutatásait. Róbert Péter (2000) Bővült felsőoktatás: ki jut be? *Educatio*, No.1. pp. 79–94.; Gábor Kálmán & Dudik Éva (2000) Középosztályosodás és a felsőoktatás tömegesedése. *Educatio*, No.1. pp. 95–114.

13 A hallgatók intézményválasztási motivációival és bejutási esélyeivel kapcsolatban figyelemreméltó elemzések: Kasza Georgina & Kovács Benedek (2007) Honnan hová? *Felsőoktatási Műhely*, No.1. pp. 81–90.; Kiss Paszkál (2008) Falusiak (és nem falusiak) a felsőoktatási tanulmányaiak kezdetén. *Felsőoktatási Műhely*, No.1. pp. 45–58.